

Kozákovo pojetí pravdy [1958]

Úvodem

Zamyšlení nad Kozákovým pojetím pravdy by se mohlo soustředit na historické souvislosti, na to, jak Kozák vyšel z problematiky masarykovské, jak zkoumal povahu jistot a pravděpodobností, jak ocenil proti anglickému empirismu Kantův důraz na syntetickou aktivitu myšlení, ale jak neuznal jeho apriorismu a dal za pravdu spencerovskému realismu, jak pod vlivem Drieschovým, Jenningsovým a Bergsonovým otázku biologizuje, a jak zase na druhé straně studuje Brentana, je pod vlivem husserlovských myšlenek a jak po svém přijímá bolzanovský objekt o sobě, jak se jeden čas blíží pozicím pozitivistickým a jak zase naopak proti pozitivismu polemizuje, jak hledá pevnost a jistotu v říši míněných předmětů, jak se však potom stále více vrací k realistickému východisku, jak současně pod vlivem hegelovského studia se z nové stránky chápe starých myšlenek a jak počíná budovat soustavný výklad procesuálního a kontextualistického myšlení.

Ale nám půjde o cosi poněkud jiného. Hodláme výsledky svého zkoumání předložit spíše systematicky než historicky, a to s tím cílem, abychom se nakonec mohli pokusit ukázat další cestu, abychom se mohli k této cestě přihlásit a ohlásit další směr, abychom naznačili vlastní řešení, jímž chceme navazovat na předpoklady, které tu připravil J. B. Kozák. Proto nejde jenom o výklad, nýbrž v pozadí též o rozhovor s učitelem, který snad může být zároveň poradou o příštím programu. To budiž hlavním smyslem tohoto příspěvku, jímž má být pozdraven český myslitel realista na prahu své sedmdesátky.

Pravda není shoda

J. B. Kozák opakovaně odmítá pojetí pravdy jakožto shody se skutečností. Odůvodňuje to předně tím, že pro nás není subjektivně možné takové srovnání, které by nějakou shodu ukázalo: člověk se nemůže vyvléci ze sebe, ze své subjektivity. Každé srovnání je již přístupem, nikdy však nemáme možnost srovnat nějaký přístup se samotnou „čistou“ skutečností. Už tato subjektivní nesnáze je významná: i když ještě sama nevyklučuje možnost reálné shody myšlení se skutečností, ukazuje dostatečně nemožnost na takové shodě založit poznání pravdy. Ale Kozák jde ještě dále k samotné shodě: ani objektivně není shoda možná vzhledem k nesrovnatelnosti, inkomparabilitě dění psychického s non-psychickým. Pravda je přece myšlenka, tedy něco zcela nepodobného tomu, k čemu se odnáší. Nehledě už na to, že každý pokus o srovnávání nese s sebou nevy-slovený předpoklad izolovanosti srovnávaných členů.

Odmítnutím shody nemá být ovšem otevřena cesta noetické skepsi. Existence vědeckých pravd je Kozákovi nad slunce jasnější. Nikoli existence, nýbrž podstata pravdy je předmětem sporu. Pro skeptika by byly uvedené argumenty koncem; pro Kozáka jsou naopak počátkem vyšetřování. To znamená, že proti odmítnutému pojetí bude stavět pojetí své, jiné, lepší. Těžko ovšem říci, že by pojetí pravdy v Kozákově myšlení nějak nápadně vynikalo nebo že by jeho zájem byl zvláště zaměřen právě k této problematice. Přesto doufáme, že se nám podaří ukázat, jak zdánlivý detail, jímž je v Kozákově myšlení pojetí pravdy, skrývá v sobě výhled na jeden z nejhlubších a nejtrvalejších motivů všeho jeho filosofování.

Jednu dobu neváhá Kozák použít termínu „zobrazení“ proti termínu „shoda“. Tím se ovšem nedostává ani o krok dále. Skutečné zobrazení se nemůže bez nějaké podobnosti, a tedy shody obejít. Jde-li však o přenesený smysl, je problém ukryt za novým slovem. Nejde pak o skutečný obraz, nýbrž o značku, symbol. Vskutku mluví Kozák ve dvacátých letech dosti často o symbolizování skutečnosti v lidském myšlení; ale i zde najdeme vážné problémy.

Pravý symbol se sám od sebe a ze sebe nikterak nevztahuje specificky k tomu, čeho je symbolem, co symbolizuje. Vztah, jímž se odnáší k svému předmětu, mu není vlastní, nýbrž vnější, je mu dán, přisouzen, přiřčen odjinud. Avšak ani samotná věc, na niž symbol ukazuje, se k němu nikterak specificky nevztahuje. Je tedy bezpodmínečně potřebí třetího členu, který je vlastním garantem symbolizačního vztahu. Jestliže nám jde o otázku, co dělá pravdu pravdou, nemůžeme pochopitelně zůstat u poukazu na symboličnost poznání, resp. pravdy, ale půjde nám o to, čím je vztah symbolu k určité skutečnosti prostředkován, co činí symbol symbolem této a ne jiné skutečnosti. Tak se nám úkol upřesňuje: pravda se nám neobjeví ve srovnání, tedy v prostém postavení vedle sebe, v iuxtapozici myšlení a skutečnosti, pojmu a věci, ale v reálném, masivním vztahu mezi obojím, který musí být analyzován a vůbec zkoumán ve své plnosti, mnohonásobné vzájemné protkanosti a často velmi nepřehledné složitosti, a který naprosto nesmí být redukován na tak simplifikující, povrchní, vnější vztah, jako je podobnost či shoda.

Kontexty

Kozák také má na mysli cosi jiného. Pro něho nejsou naše symboly jen a jen naším výplodem. Jako noetický realista odvozuje ráz i kvalitu našeho poznání od realit existujících nezávisle na poznávací funkci. Užívá dokonce tak silných výrazů, jako že si řádem přírody musíme nechat poznání vnutiti, sugerovati a vetlouci. Je přesvědčen, že na nás nezávislý nexus

přírody byl od nepaměti školou všeho myšlení. V pozadí polemiky proti shodě je také odmítání možnosti srovnat izolované partie psychického dění s izolovanými předměty. I když tato myšlenka nabude svého plného významu teprve v padesátých letech, kdy Kozák považuje kontexty za samu podstatu a základ vši skutečnosti, můžeme již od počátku sledovat Kozákovu polemiku proti izolovaným elementům všeho druhu. Tak v poznání mu pravda bez systému, o nějž by se opírala, není ideálem intelektuálního charakteru. Pojmy se rodí v souvislém myšlení; každý logický soud je zapjat v živém proudu do širšího kontextu. I celé systémy soudů jsou podobně zapojeny vždy do širších souvislostí: na jedné straně jsou to kontexty podmíněné osobností, duševním univerzem myslícího i dějinnou souvislostí otázek, na druhé straně nesmí systém myšlení viseti ve vzduchu, nýbrž musí mít kořeny v přímé zkušenosti smyslové. Přitom Kozáka ani nenapadá skládat zkušenost z nějakých elementárních dat smyslových, ale obrací se k celé praktické zkušenosti, počínající již na biologické úrovni. Organismus sám je celek, z něhož nelze uměle odlučovat jednotlivé jeho funkce. Ale i svět je celkem, je celistvý, všemi směry souvislý.

Pozoruhodné jsou důsledky důrazu na souvislosti a vnitřně sjednocené kontexty. Problém vzniká už ve vztahu organismu k světovému celku: jaký je poměr mezi jednotou a celkovostí jednotlivého organismu a jednotou a celkovostí univerza? Zvláštní je situace v poznání, kde prý není smyslem hromadit sbírku nepochybných pravd, neboť by tak ustal vědecký život. Jedině celkový kontext našeho poznání je kompetentní, má-li být postižena pravda, jen v celku a celkem se může člověk úspěšně pokoušet pravdu uchopit. To však lze provést jen v systému, který je určitým způsobem sevřen. A tak by postup poznání vlastně nemohl záležet nejen v rozvíjení nějakých základních principů či axiomat, ale ani v rozvíjení samotného systému, nýbrž leda ve střídání systémů. Každý systém je celistvým pokusem o postižení skutečnosti. Právě proto však žádný systém nemůže postihnout tuto skutečnost definitivně. Čím systematičtější a vnitřně skloubenější myšlení, tím více se vzdaluje plnosti reálného dění. V prvním období své myslitelské orientace hledal J. B. Kozák pravdu v maximu bytostné přilnavosti, přímo biologické akomodace, přizpůsobení našeho myšlení a vlastně celé naší žijící bytosti k běhu a cestám tohoto světa. Vědomě se vzdával naděje, že bychom mohli nějak rázem, intuitivně obezřít veškerenstvo uchopením absolutní pravdy. V druhém období zkoumal Kozák nosnost exaktních „pravd“, které jsou naprosto jisté, evidentní, protože s realitou nemají co dělat. Pokusil se tím směrem jít dále a vybudovat celou říši ideálních předmětů, říši ducha. A přece se v posledních letech

opět vrací k svým původním pozicím, byt v prohloubenější podobě. Přihlédněme blíže k některým jeho motivům.

Aktivita a dezinteres

Živý organismus není jen podstatně jednotný, ale je aktivní, produktivní: není sám pouhým produktem, ale je současně tvůrcem. Teprve aktivita vůbec umožňuje, aby se živá bytost nějak vztahovala ke světu kolem. Za nejelementárnější motorický výkon živého organismu považuje Kozák (spolu s Drieschem a Jenningsem) tzv. pohyb nazdařbůh. Jde o základní tápající projev života, který se velmi hluboko v hierarchii tvorstva vyznačuje naprostou náhodností, tj. nespecifičností, zatímco u všech tvorů, kteří jsou vzhledem ke svým motorickým orgánům specificky organizováni, najdeme náhodnost toliko relativní. Živá bytost si vytváří (na historické bázi fylogenetické i ontogenetické) akční systémy, jimiž se biologicky akomoduje, přizpůsobuje okolnímu světu. Vzrůstem specifičnosti reakcí organismu se určitá sféra jeho aktivity „automatizuje“: akční systém je svěřen kompetenci periferních orgánů, zatímco angažovanost orgánů vyšších je redukována. To však neznamená odumření vyšší aktivity, nýbrž naopak její uvolnění pro vyšší funkce. Nesmíme se mýlit o pravé povaze Kozákovy studie o ekonomizaci: nejdůležitější je mu aktivita, zatímco ekonomizace je jen součástí služebné instrumentality, která je předpokladem pronikavější aktivity. (Rozdíl od Macha etc.!) To má bezprostřední důsledky pro Kozákovo pojetí pravdy.

Aktivita myšlení je Kozákovi jen nápadným případem aktivity organismu vůbec. Myšlení je projev životní činnosti, myšlenky jsou biologické reakce. Proto nejsou ničím samostatným, ale jsou vázány na žijícího člověka jako na celek. Nejde tu jenom o závislost myšlení na organických funkcích, ale především o to, že jas vědomí není cílem duševních funkcí, tak jako vůbec myšlení není cílem samo o sobě: cílem duševních funkcí je fyzický nebo intelektuální čin. To se ukazuje i na tom, že podaří-li se člověku „ovládnout situaci“ a určitou funkci ekonomizovat, uvědomění pozbývá zřetelnosti nebo znenáhla mizí. Avšak tím, že ekonomizace umožňuje automatismy a virtuozitu, uvolňuje zároveň hlavu pro tvorbu vyšších funkcí, což de facto znamená vzrůst možné činnosti. Jestliže se tedy ekonomizační změny vyznačují poklesem vědomí jako důsledkem přizpůsobení organismu, vyznačují se zároveň snahou uchovávat nejvyšší, vědomé sféry životních funkcí pro činnost vpravdě tvůrčí. Tím je zdůrazněn aktivní ráz veškerých duševních jevů: již pocit je aktivní reakcí, i nejprostší vnímání je aktem, aktivní syntézou, vjemy jsou výsledkem syntézy, nejen

myšlení, ale již pouhá asociace je projevem životní činnosti a tvůrčí syntézy.

Kořeny této myšlenkové aktivity jdou velmi hluboko; zkušenosti, o něž se opíráme, jsou často zcela nedohledné. Zdroje myšlenkové aktivity jsou založeny hlouběji než myšlení samo. Každého projevu života se účastní celý organismus; živý subjekt se vyznačuje aktivní, tvořivou a jednotící účastí při všech svých reakcích vůbec, a tedy i myšlení. Proto zcela jasné odvození logických funkcí a jejich zdánlivé nutnosti obecné i biologické se lidstvu nezdaří nikdy. K tomu by musilo býti bezesbytku proniknuto veškeré tajemství živé bytosti a jejích reakcí, úloha to nekonečná, jíž se věda může jen postupně blížit. Kozák ví, že naše poznání, naše jistoty jsou jenom nejvyšším poschodím, pod nímž jsou nespočetné vrstvy, které nedostupují úrovně vědomí a nepronikají v ně bezprostředně. Dnes, kdy se vrací k těmto svým prvotním názorům, mluví Kozák přeneseně o celých „geologických“ vrstvách, na nichž teprve stojí naše poznání. Najde jen o individuální historii subjektu, ale o nějak uchovávané zkušenosti nedohledné řady generací, ba celých vývojových etap.

Na druhé straně však jde vývoj organických funkcí kupředu přes specializaci akčních systémů, v myšlení pak přes vytvoření specifických intencí. Náhodnost úspěchu či neúspěchu reakce může být překonána jenom tam, kde je vybudován přesný, specifický vztah k tomu, nač se reaguje. Všechno reagování živých organismů se zakládá na schopnosti vyhmátnout podstatné vlastnosti; stejně je tomu i v myšlení. Vzdělání specifčnosti myšlenkového zaměření znamená soustředění pozornosti, jehož druhou, integrující stránkou je dezinteres. Zúžení pole interese znamená v oblasti myšlení abstrakci. Zpočátku užívá Kozák termínu cirkumskripce a takovou cirkumskripci vidí již na úrovni vněmové, potom představové a ovšem myšlenkové. V tom smyslu cirkumskripce, resp. abstrakce pojmová je jen vyústěním cirkumskripce nižší úrovně. Tato cesta znamená schematizování a ochuzení; bez pojmů by však zavládla jen nepřehlednost a chaos. Pojmovým zpracováním je dosaženo přesnosti, jasnosti; avšak stupňováním abstrakce můžeme dojít k tomu, že některé „nejčistší“ pojmy nemají už se zkušeností, resp. skutečností vůbec co dělat. Jak ven z tohoto dilematu?

Intence a svět míněných objektů

Obrat Kozákova zájmu od genetické stránky poznání ke stránce logické nebyl po našem soudu způsoben vnějšími okolnostmi, ale byl dán samou podstatou jeho dřívějších pozic. Vždyť i na biologické úrovni bylo na základě dezinteresu dosaženo specifického vztahu k předmětu a ekonomiza-

cí byla aktivita organismu uvolněna k nové tvůrčí iniciativě. Zdaž tomu podobně není i v myšlení? Tápatě ohledáváme svým myšlenkovým aparátem problémy, pak zkusmo postavíme pojem, argument, pojetí, úspěšné logické struktury se zaběhají a myšlení postoupí dále, k novým, dosud nevyřešeným problémům. A tu se Kozákovi naskytla otázka: jestliže aktivita, autonomie, spontaneita myšlení je tak významnou skutečností, neukáže se nám pravá podstata myšlenkového zápasu o pravdu tam, kde je tato autonomie největší a kde je nejméně tlačena tvrdou realitou? Pomocí se zdálo pojetí Bolzanovo, Brentanovo, Husserlovo a jiných. Hlavní motiv byl však, jak jsme přesvědčeni, vlastní Kozákovu myšlení. Jeho důraz na skutečnost nového musel otvírat dveře otázce, zda si lidský duch nevytváří ve své spontánnosti autonomní svět, novou říši, říši ducha. Což jestliže je zákonitost přírody taková, že svět není hotov, nýbrž vsutku se vyvíjí přirůstajícími skutečnostmi? A nemohla by být říše ducha právě takovou novou skutečností? Je ovšem pravda, že Kozák na této cestě zabředl na mnoha místech do těžkých nesnází a rozporů. Můžeme říci, že to byla velká zkouška a – také velký omyl. A přece bychom dnes chtěli vidět více úsilí o syntézu než o pouhý, byť obohacený a prohloubený návrat k počátečním pozicím. Mnohé bylo viděno správně, avšak nedostatek ontologické perspektivy přispěl ke skreslujícímu rázu celkového výkladu.

Kozák si uvědomil, že zůstane-li u toho, co je ve vědomí dáno bezprostředně, nedostaneme se z relativismu. Myslíme každý jinak a pokaždé jinak. Naše myšlení má individuální zbarvení, které se opírá o měnivé subjektivní stavy myslícího jednotlivce, jež jsou u různých lidí různé a dokonce u téhož člověka při každém opakování probíhají se změnami neuvěřitelně rozmanitými. Proto zdůrazňuje, že duchovní akt znamená vykročení z této oblasti: to, co je míněno, nesplývá v jedno s pocity a představami, které individuum právě prožívá. Ostatně již dříve ukazoval Kozák na problém logického významu povýšeného nade všechnu nahodilost proměnlivosti našeho myšlení. Cesta duchovní intence vede od smyslového a názorného k nadmyslovému a nenázornému, a tím se hranice mezi nepoznaným a poznaným posunují vždy dále. Žádného člověka si nemůžeme představit současně jako dítě, ve zralém věku a v starobě. Podobně je v každém reálném objektu uloženo více, nežli kdy pozná která lidská bytost anebo lidský kolektiv. I když sice nic reálného nemůže být plně poznán, může být plně míněno.

Kozák je přesvědčen, že bez pevně ohraničených a fixovaných objektů není vědeckého a logického myšlení; bez nich nelze usilovati o platné poznání. Protože však určitost a totožnost objektů jest možná jen ve sféře míněného (jak dokládá kupř. matematika), je zřejmé, že objekty, když jsou

jednou odloučeny od toku duševních prožitků, nepatří k tomuto proudu vědomí, nýbrž tvoří říši noeticky transcendentní, říši ducha. Prezentní prožitky nám neposkytují dostatečnou záruku pro ono zaostření logické a vědecké, jehož je třeba k platnému poznání. To jest možné jen tam, kde se naše objekty staly již duchovními, tj. kde jsou od přítomného prožívání čistotně odděleny. Jinak nastává nebezpečí neurčitosti. Ale tam, kde jsme nějaký objekt myšlení pečlivě očistili od jakékoli spojitosti s realitou, můžeme doufat, že jej poznáme plně. Neboť pak jest to předmět myšlením vytvořený, nikoli myšlení a poznání uložený. Všechny duchovní objekty ovšem nejsou takto subjektivní, nezávazné, beze vztahu ke skutečnosti. Právě na tomto místě se však především ukazuje celé Kozákovo pojetí intencionálních objektů jako slepá ulička. Konec konců nám jde vždy o realitu; jestliže chceme požadavku vysoké určitosti a exaktnosti obětovat vztah ke skutečnosti, pak je to cena tak vysoká, že už nám nezůstane v rukou téměř nic. A pokud přece jenom chceme zachovat nějaký vztah mýněných předmětů k reálnému univerzu, jsme tam, kde jsme byli na počátku: co činí mýněný předmět reprezentantem skutečného předmětu? Čím je dán vztah našeho poznání k poznávanému světu?

Pravda a metafyzický řád

V Kozákově myšlení má důležité místo pojem řádu, resp. zákonitosti, jež mají smysl, resp. které jsou vyšším smyslem, mravní zákonitosti světa. Přesný význam tohoto pojmu s časem kolísá; nicméně to, co v něm vždy najdeme, nám dovoluje vyslovit mínění, že skutečného řešení nesází Kozákova pojetí pravdy bude možno dojít na cestě podrobného prozkoumání vztahu mezi tímto metafyzickým řádem a pravdou. Dnes, kdy se ontologická problematika těší opět veškerému Kozákovu zájmu, jsou pro to předpoklady obzvláště příznivé. Pokusíme se tuto věc objasnit blíže.

Když Kozák odmítal izolované pravdy a podtrhoval význam systému, o nějž se každá pravda nutně opírá, chtěl zároveň, aby ani celý systém nevisel ve vzduchu, ale měl kořeny pevně zapuštěné v přímé zkušenosti smyslové. Tím měla být ukázána nutná orientace každé pravdy k realitě. Ale současně prohlašoval Kozák, že každá pravda, všechn význam našich pojmů jest kouskem napodobené zákonitosti, kouskem intelektuálního charakteru v lidském žití, jenž se zrodil pod vlivem tohoto Řádu, ale totožný s ním není a nebude. Řád ten prý nás neodvratně vede, ale nesmí být ztotožněn s žádnou lidskou funkcí. Není ovšem jednoduché rozhodnout, co měl přesně Kozák na mysli, když mluvil o tomto Řádu; uvedeme jen stručně, že mu nešlo o nějakou vesmírnou zákonitost, kterou lze konstatovat tam, kde se něco opakuje a kde metodicky přehlídíme plnost

individuální až jedinečné skutečnosti. J. B. Kozák mluví o zákonitosti mravní, nebo lépe o takové, jejímž lidským důsledkem jsou mravní normy etikovy. Z této zákonitosti se dá odvodit vše normativní i se svými charakteristickými vztahy k subjektům; tato zákonitost má vedle rysů, které podrobně zkoumají přírodní vědy, také rysy, jež plodí normy specificky mravní nebo estetické. Tato jednotná zákonitost všeho obecného dění zůstává posledním neredukovatelným a nevysvětlitelným faktem. Jako jest charakterní projev prostředkem osobnosti, tak jest zákonitý projev prostředkem Prozřetelnosti. Uznání této zákonitosti znamená Kozákovi tolik co uznání smyslu, a to vyššího smyslu světa. Jest kupodivu, že Kozák uváděl onen metafyzický řád, onu normativní zákonitost (nikterak statickou) do vztahu k mravnosti a estetice, ale že docela pominul možnou hlubokou souvislost jejich s poznáním a s pravdou. A tu je právě místo, na něž bychom chtěli navázat a které bychom chtěli doplnit novou perspektivou.

Pravda je jistě pravdou o věcech. Ale poznání pravdy, která by nedala lidem víc než odhalení věcí a věcných vztahů, nebylo by leč zotročením, ujařmením člověka. Člověk však hledá pravdu, protože věří a doufá, že tak najde vysvobození z pout věčnosti a že se mu tak otevře cesta lidská, po níž by mohl jít jako člověk. To není výmysl ani pouhé zbožné přání; zkušenost nás naučila, že pravda opravdu takto vysvobozuje. Pravda není předpokladem řešení tíživé situace, ale je sama jejím řešením. Pravda je současně práva věcem i člověku, jemuž ukazuje způsob, jak zvládnout a ovládnout věci. Pravda není pouhým konstatováním skutečnosti, ale je v podstatném vztahu k člověku. Člověk je víc než kterákoliv jiná bytost, jiný subjekt určen pravdou. Kdyby cena definic nebyla tak všeobecně problematická, pak by se vztah k pravdě musel stát základním určením v definici člověka. Člověk nemá vlastní skutečnosti beze všeho vztahu k pravdě, bez zamíření, bez zacílenosti k ní. Jestliže pravda sama míří k věcem, tedy přes člověka a jeho prostřednictvím: ukazuje člověku pravý stav věcí v napětí se stavem skutečným, daným, a vybízí jej k činu, k aktivitě, k práci na nápravě věcí.

Pravda pak není úhrnem jednotlivých pravd, jak má za to Kozák, ale je jejich základem, zdrojem a mírou. Když usilujeme o poznání věcí, jde nám o postižení jejich pravé povahy, a tedy o postižení pravdy o jejich povaze. Toto naše postižení může být všelijak nepřesné, relativní i zkomolené, ale přece jenom nějak postihujeme to, co tu jest, co platí, co je jisté. Chceme vidět věci tak, jak opravdu vypadají ve světle pravdy. Pravda jest jakoby orientovaný prostor, pole, které má své nahoře a dole a kde záleží na perspektivě, máme-li dojít pravého poznání.

Tím je ovšem problém jenom nadhozen. Myšlenka volá po důkladnějším zpracování. Nicméně mám za to, že tato cesta nejen není vyzkoušena, ale že je zvláště přístupná právě z nových kozákovských pozic. Jsem přesvědčen, že bude stát za to jít tímto směrem.

Příspěvek psán původně do Křestanské revue k 70tinám J. B. Kozáka. (Psáno v květnu 1958.) Posléze vyšlo (s Poznámkou od LvH - viz dole) in: Theol. příloha Křest. revue 25, 1958, str. 80-86.

(Poznámka - L v H.)

Profesor J. B. Kozák

se 4. srpna dožije sedmdesáti let, svěží a v plné práci. Narodil se v Čáslavi ve známé farářské rodině, dokončil studia bohosloví, v němž vycházel z liberální školy, nějaký čas působil jako duchovní, potom z vnitřních důvodů tuto dráhu opustil a po celý další život účtoval s náboženskou tradicí rodinnou i církevní. Křesťanstvím byl hluboce zasažen a křesťanské motivy nikdy nepřestaly mít váhu v jeho pozdějším myšlení. Usilovně se snažil o objektivnost a vědeckost a přesto, že vyšel z Masaryka, nejednou se silně přiblížil pozitivistickému táboru. Upřímně se snažil o inteligentní sekulárnost myšlenkovou, a přece hleděl vyšetřit, zda je náboženství vědecky možné, zda může být Bůh vědeckou hypotézou (i když ovšem na tom nechtěl přestat). Jako univerzitní profesor filosofie vychoval celé generace studentů. Pracoval také politicky, ale jeho hlavní význam po té stránce je v intenzivní veřejné práci převážně přednáškové, která byla právem nazvána buditelskou. Náleží mezi přední české filosofy z doby mezi dvěma válkami, po návratu z válečné emigrace nepřetržitě přednáší na Karlově universitě logiku, noetiku a dějiny filosofie. Pozoruhodné jsou jeho starší práce etické. V první době byl přispěvatelem Křestanské revue. Nedovedu si představit Kozákovo postavení v naší filosofii leč v největší blízkosti k pozicím Rádlovým a Hromádkovým; a přece mezi nimi často docházelo k střetnutí. Kozákova osobnost myslitelská dosud čeká na zvážení. Redakce ráda věnuje podstatný obsah čísla několika příspěvkům napsaným na počest Jana Blahoslava Kozáka.

(Přepsáno z rukopisu č. 10339.)

*[Převvedeno do formátu *.rtf 29. 9. 00.]*